

สรุปผล ปัญหาอุปสรรคการดำเนินการ ข้อเสนอแนะ

1. ภาพรวมของแม่ข่าย

จากการศึกษาเกี่ยวกับแม่ข่ายจากแหล่งต่าง ๆ ทำให้เห็นในแต่ละประเด็นอย่างชัดเจนดังนี้

1.1 ประเด็นประวัติศาสตร์ จากการศึกษาความสำคัญของคลองแม่ข่ายในเชิงประวัติศาสตร์ ที่ได้กล่าวถึงหนึ่งใน 7 ไข่มงคลของเชียงใหม่ อันมีแหล่งน้ำธรรมชาติถึง 4 แหล่ง¹ คือ 1. คอยสุเทพ 2. น้ำแม่ข่าย 3. น้ำแม่ระมิง หรือแม่ปิง 4.หนองน้ำใหญ่ทิศอีสาน จึงจำเป็นต้องได้รับการพิทักษ์รักษาเพื่อเป็นสิริมงคลของเมืองและผู้คน

1.2 ประเด็นสภาพภูมิศาสตร์ จากการเติบโตของเมืองทำให้คลองแม่ข่ายที่ไหลผ่านตัวเมืองเชียงใหม่จึงถูกใช้เป็นที่ระบายน้ำทั้งจากบ้านเรือนที่พักอาศัย ภัตตาคาร ร้านค้า โรงแรม ตลอดจนโรงงานอุตสาหกรรมได้แก่ โรงงานสุรา โรงงานฆ่าสัตว์ น้ำทิ้งเหล่านี้เมื่อระบายลงสู่คลองแม่ข่าย ก็จะไหลลงสู่น้ำแม่ปิงในที่สุด

1.3 ประเด็นชุมชนริมคลองแม่ข่าย จากการสำรวจของกองสวัสดิการชุมชน เทศบาลนครเชียงใหม่ได้แสดงถึงจำนวนของประชาชนผู้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตลอดแนวคลองแม่ข่าย² พร้อมทั้งภาพถ่ายแสดงให้เห็นถึงสภาพที่แท้จริงของการบุกรุกคลองแม่ข่าย อีกทั้งตามแนวแผนที่ที่ระบุที่ตั้งได้กระจายไปทั่วตลอดความยาวของคลองแม่ข่าย โดยมีผู้บุกรุกจำนวนรวมยอด 1,821 หลังคาเรือน เป็นจำนวนประชากร 7,370 คน

1.4 ประเด็นการโยกย้ายผู้บุกรุก จากความพยายามของจังหวัดเชียงใหม่ เทศบาลและการเคหะแห่งชาติ³ ที่ได้เก็บหลักฐานทะเบียนบ้านจำนวนประชากรที่บุกรุกคลองแม่ข่าย โดยพยายามผลักดันให้ย้ายไปอยู่ในที่ดินแห่งใหม่ที่กำลังจัดซื้อ และจัดการให้เป็นเคหะชุมชนเพื่อ โยกย้ายประชาชนที่สร้างบ้านเรือนตลอดริมคลองแม่ข่ายออกจากพื้นที่ทั้งหมด เพื่อจะได้มีแนวทางที่จะปรับปรุงสภาพที่ถูกบุกรุกให้กลายเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น

1.5 ประเด็นคุณภาพน้ำอยู่ในขั้นวิกฤต จากผลการวิเคราะห์น้ำในเชิงวิชาการที่สรุปว่า น้ำในคลองแม่ข่ายจัดว่าเป็นน้ำที่เกิดมลภาวะและมลพิษตลอดช่วง และจากผลการวิเคราะห์ของงานวิเคราะห์คุณภาพน้ำฝ่ายบำบัดน้ำเสีย กองช่างสุขาภิบาล สำนักการช่าง เทศบาลนครเชียงใหม่ ได้แสดงให้เห็นตัวเลขคุณภาพน้ำของน้ำในคลองแม่ข่ายว่าไม่สามารถสรุปรูปแบบความสัมพันธ์ของการแปรผันตามฤดูกาลในรอบปีได้

1 สม โขติ อ่องสกุล เรื่องเดียวกัน

2 กองสวัสดิการสังคม เทศบาลนครเชียงใหม่ :หน่วยงานที่รับผิดชอบในการดูแลสวัสดิการของชุมชนต่างๆ

3 จำนวนประชาชนที่ขึ้นความจำนงขอโยกย้ายออกจากชุมชนเพื่อไปยังชุมชนใหม่ มีสิ่ร้อกว่าราช

ตัวเลขจาก กองสวัสดิการชุมชน เทศบาล พ.ศ. 2540

1.6 ประเด็นความพยายามบำบัดฟื้นฟู จากการลงทุนด้านสิ่งก่อสร้าง และความพยายามในการศึกษาของหน่วยงานต่างๆ ตามที่ได้แบ่งประเภทของความพยายามของผู้ที่จะบำบัดฟื้นฟูคลองแม่ข่าตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมาเป็น 3 ประเภท คือ

- ประเภทงานทางวิชาการ
- ประเภทโครงการของเทศบาล
- ประเภทโครงการจากหน่วยงานราชการส่วนกลาง

จะเห็นได้ว่าได้มีการพยายามจะบำบัดฟื้นฟูมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 โดยผ่านวิธีการต่างๆ สารพัด แต่ในรอบของงาน 3 ประเภทดังกล่าวหากจะคิดเป็นจำนวนเงินที่ได้ลงทุนทั้งทางตรงและทางอ้อมมากกว่า 400 ล้านบาท และหากจะเปรียบเทียบความพยายามในการจะฟื้นฟูบำบัดโดยผู้คนจากหน่วยงานต่างๆ นั้นก็ไม่สามารถจะระบุได้ว่าใช้คนจำนวนมากหรือน้อยเท่าไรในความพยายามที่ผ่านมานั้น

1.7 ประเด็นมาตรการแก้ไข

1.) คุณภาพน้ำ

- 1.1) มีการก่อสร้างระบบท่อคักน้ำ
- 1.2) การติดตั้งเครื่องกักหน้ำน้ำขั้พัฒนา

2.) ภูมิทัศน์

- 2.1) ก่อสร้างทางเท้าเลียบคลองแม่ข่า

2. ปัญหาอุปสรรคการดำเนินการ

2.1 ด้านภูมิศาสตร์ มีการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ บ้านพักอาศัย และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ติดกับริมฝั่งคลองเดิมพื้นที่ทั้ง 2 ฝั่งเป็นปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการตั้งแต่การสำรวจออกแบบ จัดทำงบประมาณ เสร็จจากับเจ้าของพื้นที่ต่างๆ การเวนคืนที่ดินตลอดจนถึงกระบวนการก่อสร้าง ซึ่งต้องใช้พื้นที่ในการลำเลียงวัสดุอุปกรณ์เข้าสู่บริเวณก่อสร้าง

2.2 ด้านการก่อสร้าง เนื่องจากการลงทุนก่อสร้างที่เคลื่อนไหวตามระบบงบประมาณแผ่นดินของเทศบาลหรือเนื่องจากการก่อสร้างโครงการอื่นๆ แล้วส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของแม่ข่า เช่น การสร้างถนนขุบเปอร์ไฮเวย์ สายเชียงใหม่-ลำปาง¹ บริเวณสะพานไค้ ร.พ.ลานนา ทิ้งเศษวัสดุก่อสร้างที่เหลือไว้ได้สะพานเป็นอุปสรรคต่อการไหลของน้ำอย่างย้งทำให้น้ำไม่สามารถไหลลงสู่ทิศใต้ตามระบบนิเวศธรรมชาติเดิมได้แค่กลับไหลย้อนกลับไปสู่ทิศเหนือปัญหาที่ตามมาคือเมื่อสร้างคลองขอยผันน้ำปึงเข้าสู่แม่ข่าน้ำที่สูบขึ้นจากแม่น้ำปึง

1. กรมทางหลวงเป็นผู้ก่อสร้างปี พ.ศ. 2538

ไหลมาจนถึงได้สะพานก็จะไม่มีแรงขับเคลื่อนต่อไปทำให้โครงการล้มเหลวและขณะนี้ปัญหาอุปสรรคนี้ก็ยังไม่ได้
รับการแก้ไข

2.3 การก่อสร้างของเทศบาล การก่อสร้างท่อค้ำน้ำเสียของเทศบาลตลอดสองฝั่งคลอง พบปัญหา อุปสรรค
มาตลอดจากการก่อสร้างของเทศบาลก็ได้ขุดเอาดินขึ้นมาในพื้นที่แคบๆและมีเศษดินจำนวนมากตกลงไปใน
ผิวคลองที่คาดคองกรึตกกลายเป็นวัสดุที่ตกค้างยากต่อการทำความสะอาดอย่างยิ่งจากประชาชนที่สร้างบ้าน
เรือนอยู่ริชขอบคลองทั้งเป็นรั้วและเป็นที่พักอาศัยเป็นอุปสรรคทั้งการสำรวจ การออกแบบ ตั้งงบประมาณการ
ก่อสร้าง¹ และผลที่ได้รับจากการก่อสร้างก็ไม่ดีมากนัก เพราะพื้นที่ทำงาน ไม่สะดวก

2.4 ด้านประชาชน เป็นปัญหาอุปสรรคที่ขจัดได้ยากที่สุดเพราะผลกระทบนั้นมาจากหลายทาง เช่น
ปัญหาด้านมนุษยธรรม ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง และปัญหาทาง
สังคม โดยเฉพาะในเขตชุมชนแออัดที่ยากจนการจะปรับสภาพแวดล้อมกระทำได้ยากที่สุดจำเป็นต้อง
มีหลายหน่วยงานร่วมมือกันอย่างจริงจัง เช่น การเคหะแห่งชาติ จังหวัดเชียงใหม่และเทศบาล พร้อมทั้งงบ
ประมาณรองรับจากรัฐบาลกลางจากตัวเลขตามสถิติที่ได้มาจากกองสวัสดิการสังคม เทศบาลไม่มีจำนวนบ้าน
เรือนที่ตั้งอยู่ตามแนวคลองแม่ข่า รวม 1,315 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 5,487 คน บ้านเรือนที่ตั้งอยู่แนว
ลำน้ำที่ไหลมารวมกับคลองแม่ข่า รวม 506 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 1,883 คน ประชากรเหล่านี้จะเป็นผู้
ผลิตของเสียต่างๆ เช่น ขยะ เศษวัสดุเหลือใช้ สิ่งปฏิกูล และน้ำเสียลงในคลองเนื่องจากบริเวณช่วงต้นน้ำและ
ปลายน้ำไม่มีสาธารณูปโภคมาตรฐานใดๆ รองรับไว้เลยจึงเป็นเหตุให้ผลการวิเคราะห์น้ำของฝ่ายวิชาการได้
รายงานผลการวิเคราะห์ในเชิงลบทั้งสิ้นพร้อมกันนั้นทางกายภาพก็จะปรากฏให้เห็นชัดเจนว่าสีน้ำมีสีเขียวคล้ำ
จนถึงดำมีกลิ่นเหม็น ในฤดูฝนจะมีพวกระกอนแขวนลอยรวมกันเป็นก้อนบนผิวน้ำเป็นปริมาณมาก โรงงาน
สุรา โรงงานฆ่าสัตว์ ก็ได้ทิ้งน้ำเสียลงในน้ำยิ่งเป็นการเพิ่มความเข้มข้นของการเน่าเสียให้มากขึ้นไปอีก

หน่วยงานหลายฝ่ายจากฝ่ายวิชาการ องค์กรจากรัฐบาลกลาง และเทศบาลได้มีความพยายามจะบำบัด
ฟื้นฟูแต่ละฝ่ายก็พบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ กันไป

งบประมาณในส่วนของเทศบาลนั้นพบว่าปัญหาอุปสรรคที่สำคัญที่สุดคือ งบประมาณที่จะจัดการมีน้อย
ไม่เพียงพอ และทันต่อเหตุการณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนงานในระดับท้องถิ่นมีน้อย และความสามารถก็ไม่
สูงเพียงพอที่จะวางมาตรการและการจัดการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และเต็มรูปแบบจำเป็นต้องอาศัยทั้งงบ
ประมาณ และบุคลากรจากส่วนกลางเป็นผู้กำหนดการศึกษาจึงทำให้เป็นเหตุล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ซึ่ง
เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเมื่อการศึกษาเสร็จ จลันก็ต้องมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่อีกทำให้เป็นอุปสรรค
ตลอดเวลา

1 ข้อมูลจาก กองช่างสุขาภิบาล เทศบาลนครเชียงใหม่

2 กองสวัสดิการสังคม เทศบาลนครเชียงใหม่ : หน่วยงานที่รับผิดชอบในการดูแลสวัสดิการของชุมชนต่าง ๆ

2.5 ด้านการเมือง การเมืองท้องถิ่นในระดับเทศบาลมีผลกระทบโดยตรงเนื่องจากชุมชนเหล่านี้เป็นฐานคะแนนเสียงส่วนหนึ่งหากจัดการขั้นเด็ดขาดก็เกรงจะกระทบกระเทือนต่อฐานเสียงของตนเอง จึงต้องอะลุ่มอล่วย และกลายเป็นปัญหาตามมาในที่สุดคือ ย้ายผู้คนที่บุกรุกออกจากพื้นที่ไม่ได้ ปัญหาอุปสรรคด้านบุคลากรท้องถิ่นที่ย้ายมาจากส่วนอื่นๆ มิได้มีความผูกพันกับภูมิหลังของเมืองอาจจะเอื้ออำนวยและละทิ้งไม่เข้มงวดในการปฏิบัติหน้าที่ ก็เป็นเหตุให้เกิดความล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์

ปัญหาทางการเมืองอีกประการหนึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงบุคคลที่จะรับผิดชอบในโครงการอย่างต่อเนื่อง เช่น การสลับตำแหน่งของผู้วิจัยเองจากหน้าที่เดิมที่ดูแลฝ่ายงานช่างภายในเวลา 8 เดือน ก็สลับเปลี่ยนไปดูแลงานการศึกษาจึงมีโอกาสดำเนินงานเกี่ยวกับงานแม่ข่ายเพียง 5 เดือน ทำให้ความชะงักงันของโครงการเกิดขึ้นขณะหนึ่งแต่ก็สามารถดำเนินการต่อไปได้จนปัจจุบันนี้

3. ข้อเสนอแนะ

การบริหารจัดการคลองแม่ข่าย โดยภาพรวมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืนเข้ามาเป็นองค์กำหนดบทบาทและขอบเขต มาตรการทั้งระยะสั้น ระยะยาว จำเป็นต้องมีแผนปฏิบัติการและงบประมาณรองรับ โดยอาศัยเทศบาลเป็นผู้ปฏิบัติ และรักษาพื้นที่โดยมีองค์กรพิทักษ์สิ่งแวดล้อม หรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้ให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการรับรู้ถึงสถานะแวดล้อมที่เกิดขึ้นแล้ว และจะเกิดขึ้นอีกอย่างต่อเนื่อง การเสาะแสวงหาความร่วมมือไม่ว่าจะผ่านกรรมวิธีด้านการจัดการทางสิ่งแวดล้อมเช่น AIC¹ หรือ PAR² สามารถนำมาใช้ได้โดยมีเป้าหมายให้เกิดความรู้สึกระหนักต่อมลภาวะ และมีส่วนร่วมพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน เป็นศิลปศาสตร์ ที่สามารถถ่ายทอดไปสู่ประชาชนได้ โดยผ่านกระบวนการทัศน KAP³ (Knowledge-Attitude-Psychomotor) คือ การให้ความรู้ เปลี่ยนทัศนคติ เปลี่ยนพฤติกรรมโดยอาศัยหลักการนโยบายด้านป้องกันปัญหาหลักการผู้ผลิตของเสียต้องเป็นผู้จ่ายโดยเน้นกลุ่มประชาชนเป็นเป้าหมายให้ตระหนักว่า " ความรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของทุกคน " โดยผ่านเครือข่ายขององค์กรรัฐ สมาคม ชมรม กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน ฝ่ายอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สถาบันการศึกษาและสถาบันศาสนาเมื่อได้กลุ่มเป้าหมาย¹ ที่ประชาชนแล้วก็จะใช้เครื่องมือโดยผ่านนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งมาตรการต่าง ๆ ที่จะเข้าไปหาเป้าหมายเพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์

1 AIC คือ Appreciation Influence Control เป็นการระดมความคิดสร้างสรรค์โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นด้วย

2 PAR คือ Participatory Action Research คือมีส่วนร่วมในแผนการสำรวจตั้งแต่แรกของผู้ประชาชนในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน

3 ดร.ชูเกียรติ ธิสุวรรณ จากกระบวนการวิชา " การศึกษาและพัฒนาโครงการเพื่อสิ่งแวดล้อม "

การใช้มาตรการกฎหมายสิ่งแวดล้อม เช่น กฎหมายบำบัดน้ำเสียโดยมีผู้รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม คือ เทศบาลจังหวัด พร้อมกับหามาตรการด้านแรงจูงใจทางเศรษฐกิจชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ภาครัฐได้ทุ่มเทงบประมาณจำนวนมากลงไปแก่นั้นเป็นการสูญเสีย และหากช่วยกันรักษาแล้วจะได้รับผลตอบแทนในแง่ผลรับมากกว่า การเสนอข่าวสารประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เห็นภาพรวมของความเคลื่อนไหวความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ ก็จะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้มีกระแสแห่งการสนองรับต่อโครงการ "คืนชีวิตให้แม่ป่า" อีกทั้ง มาตรการเสริมด้านการฝึกอบรม และการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งบทบาทที่จะทำหน้าที่ของเทศบาล หรือองค์กรเอกชนที่รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของคลองแม่ข่าให้รู้ถึงความเสื่อม และผลเชิงบวกก็จะสามารถกระตุ้นความรับผิดชอบได้อีกทางหนึ่ง

การดำเนินการทางการเมืองที่มีความมุ่งมั่น จะแก้ไขปัญหาของเมือง โดยเฉพาะแม่ข่านั้นสามารถดำเนินการให้สำเร็จได้เพราะความสามารถในการจัดการของเจ้าหน้าที่ระดับต่างๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ปฏิบัติได้อย่างแน่นอน นักการเมืองจะต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลใช้อำนาจทางการเมืองบริหารจัดการภาพรวมอย่างรอบคอบ รัศมี วางแผนการด้านงบประมาณก่อสร้างและส่วนประกอบอื่นๆ และดำเนินการอย่างต่อเนื่องก็สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ และเป็นผลงานทางการเมืองที่ชนะใจประชาชนตลอดไปอีกยาวนาน

ท้ายที่สุดก็อาศัยข้อมูลจากการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมติดตั้งไว้ตามตำแหน่งต่างๆ อย่างชัดเจนเพื่อให้เห็นถึงครุฑของปริมาณน้ำเสียในรอบ 20 ปีที่ผ่านมาจนปัจจุบันว่าเป็นลักษณะเช่นไรสิ่งนี้จะเป็นการรายงานเพื่อให้เห็นถึงความห่วงใยต่อสถานะแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและกลายเป็นหลักฐานด้านวิวัฒนาการแห่งความเปลี่ยนแปลงคุณภาพน้ำที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจนระหว่างคลองแม่ข่า กับเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับให้มีองค์กรประสานงานเพื่อบริหารคลองแม่ข่าโดยตรงในการทำงานอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับมีงบประมาณสนับสนุนช่วยเหลืออย่างถาวร

กระบวนการที่เป็นข้อเสนอแนะนี้ได้ยุติลงที่ผู้วิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งในโครงการ "คืนชีวิตให้แม่ป่า" ก็หาไม่ กระบวนการนี้จะสามารถถ่ายทอดไปสู่ผู้บริหารคนอื่นที่จะปรับเปลี่ยนหมุนเวียนเข้าสู่ตำแหน่งที่รับผิดชอบตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยให้ยึดหลักการบริหารจัดการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ผลลัพธ์ที่จะสะท้อนกลับสู่บ้านเมืองก็จะบรรลุผลสำเร็จอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของ การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

-
1. ดร. ชูเกียรติ ลิสุวรรณ จากกรณีตัวอย่าง นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศเยอรมัน กระบวนวิชาการศึกษาและพัฒนาโครงการเพื่อสิ่งแวดล้อมสาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมวิทยาลัยบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2539